

‘Weet wie je leerlingen zijn om goed bij hen te kunnen aansluiten’

Tekst
Marco van den Berg

Scholen weten vaak precies wat hun leerlingen kunnen, maar minder goed wie ze zijn en wat hen vormt. Toch vraagt goed burgerschapsonderwijs juist om dat inzicht: weten wie je leerlingenpopulatie is, welke leefwereld de leerlingen meebrengen en hoe die verschilt van de waarden die de school wil overbrengen. Dat zegt Anne Bert Dijkstra, verbonden aan de Inspectie van het Onderwijs.

“Burgerschap is geen bijzaak”, benadrukt hij. “Het gaat erom dat leerlingen zich in de leefwereld waarin ze opgroeien leren verhouden tot de waarden van onze democratische rechtsstaat.” Binnen de inspectie houdt Dijkstra zich bezig met de kwaliteit van onderwijs op het sociale domein, waaronder ook burgerschap valt.

De wet vraagt van scholen dat zij de basiswaarden van de democratische rechtsstaat bevorderen: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit, met elementen als non-discriminatie, verdraagzaamheid en vrijheid van meningsuiting. “De kern is dat leerlingen zich die waarden eigen maken

en ze vertalen naar hun eigen leefwereld. Dat vraagt om onderwijs dat niet blijft hangen in abstracties, maar herkenbaar is voor de leerlingen die voor je zitten.” Bij taal en rekenen is het vanzelfsprekend dat scholen de beginsituatie van hun leerlingen kennen. Bij burgerschapsonderwijs is dat niet anders, al komt daar een extra laag bij. “Het gaat niet alleen om sociaal-economische achtergrond, maar ook om de sociale, culturele, religieuze en maatschappelijke leefwereld. Pas als je die kent, kun je zinvolle keuzes maken in je onderwijs.”

Relatief veel herstelopdrachten

De inspectie kijkt daarom niet alleen naar wat scholen aanbieden, maar ook naar hun inzicht in de leerlingenpopulatie en hoe dat wordt vertaald naar het curriculum. “De inspectie geeft hier nog relatief veel herstelopdrachten”, vertelt Dijkstra. “Vaak ontbreken concrete leerdoelen of zijn ze te algemeen. Soms zie je een generiek plan dat voor meerdere scholen geldt, terwijl het niet past bij de leerlingen in dit dorp of deze wijk.”

>>

Anne Bert Dijkstra

De kern is dat leerlingen zich de basiswaarden eigen maken en vertalen naar hun eigen leefwereld

Dat betekent niet dat scholen altijd moeten reageren op de actualiteit. “Een school kan er ook voor kiezen om toch, ondanks een actuele situatie, rust en continuïteit centraal te stellen, zolang ze maar doelgericht werken aan bevordering van basiswaarden. Het gaat niet om een reactie op elk incident, maar om een doordacht programma dat relevant is voor de leerlingpopulatie.”

Die opdracht geldt voor alle sectoren: primair, gespecialiseerd en voortgezet onderwijs. De accenten verschillen, maar de kern is gelijk. “In het gespecialiseerd onderwijs ligt de nadruk vaak op sociale redzaamheid: zelfstandig kunnen leven en omgaan met anderen. Ook daar horen democratische waarden bij. En steeds geldt dat concrete leerdoelen en monitoring nodig zijn.”

Zicht op resultaten

Dat monitoren – zicht houden op opbrengsten – is belangrijk. “De wet vraagt niet alleen om leerdoelen, maar ook om zicht op resultaten. Het gaat niet om een verplicht te behalen niveau, maar om het volgen van ontwikkeling. In hoeverre beheersen de leerlingen de leerdoelen die de school bereiken wil? Als je weet waar je leerlingen staan, kun je bijsturen.”

Een voorbeeld illustreert dat: “Een school in de Randstad dacht haar leerlingen goed te kennen. Ze golden als open en tolerant, maar een vragenlijst liet zien dat veel leerlingen xenofobie dachten. Dat was schrikken. De school paste het curriculum aan, organiseerde ontmoetingen met

mensen uit de wijk en zag dat houdingen verbeterden. Dat is de cyclus: doelen stellen, aanpak kiezen, effecten meten en bijstellen.”

Een dik beleidsplan is daarvoor niet nodig. “Belangrijk is dat het team gezamenlijk bepaalt wat het onder bijvoorbeeld verdraagzaamheid verstaat, welke kennis, houding en vaardigheden daarbij horen en in welke lessen die terugkomen. Realiseer je ook dat de leefwereld van leerlingen voortdurend verandert. Wat vorig jaar relevant was, hoeft dat nu niet meer te zijn.” Dat scholen soms binnen hun eigen bubbel blijven, kan een risico zijn. “Daarom is het belangrijk dat leerlingen in aanraking komen met verschillen”, zegt Dijkstra. “Dat kan via actualiteit, gastlessen, excursies of debat. De school kiest de vorm, maar het doel is steeds: leren omgaan met diversiteit en verschillen van mening, zonder de basiswaarden uit het oog te verliezen.”

Scholen kiezen accenten

Autonomie en gemeenschappelijkheid vragen ook een belangrijk evenwicht. “Autonomie betekent dat je mag zijn wie je bent. Je mag een geloof verlaten of juist aannemen, kritisch zijn op de democratie of de overheid. Maar er zijn waarden die niet onderhandelbaar zijn: we discrimineren niet, houden ons aan de wet, er is vrijheid van meningsuiting en protest is prima. Scholen kunnen hun eigen accenten kiezen, passend bij hun visie en leerlingen.”

Volgens Dijkstra zien inspecteurs bij veel scholen bereidheid om met burgerschap aan de slag te gaan. “Teams voelen de maatschappelijke opdracht en vinden die belangrijk. De grootste stap zit in het denken in leerdoelen en het zichtbaar maken van opbrengsten. Dat kost tijd. De opdracht is niet altijd gemakkelijk, en de polarisatie in de samenleving gaat ook aan scholen niet voorbij. Toch zie ik dat veel scholen het gesprek aangaan: als leraren met elkaar, en met ouders en leerlingen. Dat is belangrijk.”

De aandachtspunten zijn bekend: “Concretere plannen, koppeling activiteiten aan leerdoelen en meer monitoring”, vat Dijkstra samen. “En vaak wordt de leefsituatie van leerlingen weinig meegenomen. Terwijl juist die context veel kan zeggen over de vragen die bij burgerschap aandacht vragen. Hebben leerlingen bijvoorbeeld te maken met onverdraagzaamheid of discriminatie?”

De leefwereld van leerlingen verandert voortdurend. Wat vorig jaar relevant was, hoeft dat nu niet meer te zijn

Data en dialoog

Voor goed burgerschapsonderwijs hoef je niet alles om te gooien, besluit Dijkstra: “Sociale en maatschappelijke vorming zijn zo oud als het onderwijs zelf. De vraag is: wat werkt, en welke leerdoelen vragen aandacht? Niet op gevoel, maar op basis van een doordachte afweging, gevoed door data en dialoog. Luister naar wat er in de klas leeft, kijk rond in de wijk, en kies aanpakken die passen bij jouw leerlingen. Dat is geen extra taak, maar de kern van goed onderwijs.”

Prof. dr. A.B. Dijkstra was tot voor kort programmamanager sociale kwaliteit van het onderwijs bij de Inspectie van het Onderwijs

Foto Hans Slegers